

Een vrije uitgeverij in oorlogstijd

Door Joep van Ruiten

Dagblad van het Noorden
5-5-2004

Op 13 maart 1945 wordt in Groningen de graficus Nicolaas Hendrik Werkman door de Duitsers opgepakt. Tijdens de inval blijkt de drijvende kracht achter uitgeverij De Blauwe Schuit in het bezit van de *Moffenspiegel*, karikaturen waarmee de bezetter belachelijk worden gemaakt. De nazi's gaan ervan uit dat Werkman de drukker is van de *Moffenspiegel* en schieten hem 'om die reden' een maand later in Bakkeveen dood.

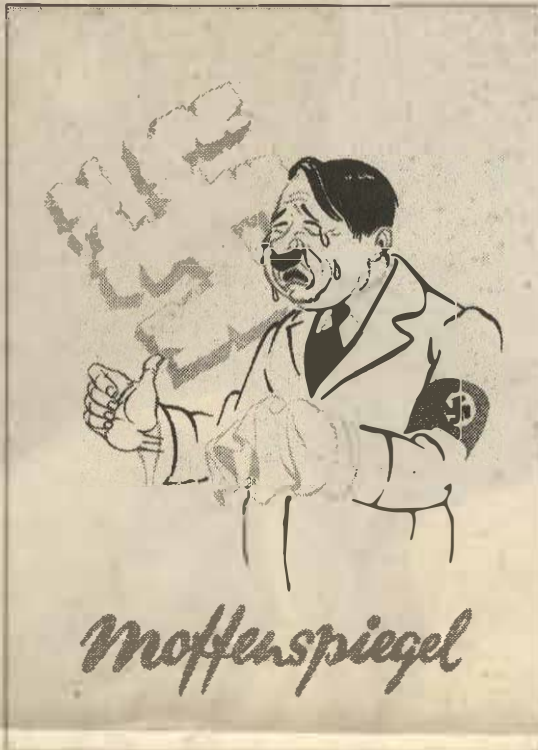
Maar de Duitsers hadden het mis. Werkman was niet de drukker van de *Moffenspiegel* en diens De Blauwe Schuit uit Groningen was niet de uitgever. De populaire creatie van Karel Links werd gedrukt door iemand uit Den Haag en uitgegeven door De Bezige Bij. Extra wrang: waar de executie van Werkman het einde van De Blauwe Schuit inleidde, viert De Bezige Bij dit jaar uitgebreid het zestigjarige bestaan.

Het boek *Gevaarlijk drukwerk*, waarin de dood van Werkman aan de *Moffenspiegel* wordt verbonden, is één van de uitgaven rond dat jubileum. In het prachtig verzorgde werk beschrijft Hans Renders, verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen, de beginjaren van een uitgeverij die tijdens de bezetting op het snijvlak van clandestien (buiten de wet) en illegaal (in verzet) opereerde en uitgroeide tot de grootste verzetsuitgeverij van ons land.

De basis wordt gelegd als eind 1942 studenten in Utrecht geld bijeen willen brengen om Joodse kinderen onder te brengen. Onder aanvoering van Geertjan Lubberhuizen lukt dat zeer wel. De uitgave van het gedicht *De achttien doden* van de in 1943 in gevangenschap omgekomen Jan Campert is in september 1943 al goed voor 75.000 gulden. Uiteindelijk is De Bezige Bij met zeventig uitgaven tijdens de bezettingsjaren goed voor een omzet van naar schatting 800.000 gulden.

Dat resultaat kan voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan een pragmatische opstelling van Lubberhuizen, zo blijkt uit *Gevaarlijk drukwerk*. De uitgeverij mag anti-Duits zijn - de *Moffenspiegel* verkoopt zeer goed - van een duidelijke politieke voorkeur is eigenlijk geen sprake. Kort na de oorlog is er ook kritiek op de bezettingspoëzie: 'Slechte gedichten uitgegeven in een prachtige uitvoering'.

Een herkenbaar literair profiel ontstaat pas rond 1950, als De Bezige Bij zich niet langer laat voorstaan op het verzetsverleden en de uitgeverij wordt bestormd door de Vijftigers.

Omslag van de 'Moffenspiegel' van Karel Links.

Illustratie uit besproken boek

Onder hen bevindt zich Remco Campert. De zoon van Jan Campert wordt in 1947 door koningin Wilhelmina gevraagd of hij in het voetspoor van zijn vader gaat treden. Remco antwoordt bedremmeld: 'Liever niet, majesteit.'

De zeer leesbare beschrijvingen van Renders beslaan eenderde van *Gevaarlijk drukwerk*. Veel ruimte en aandacht gaan uit naar de rijmprenten en reproducties van de *Moffenspiegel*. Een boekje over *Adolf de eerste (en de laatste) en zijn trawanten* door Karel Links. Juist die keuze maakt deze jubileumuitgave zo de moeite waard.

Schrale troost voor Werkman-liefhebbers: van diens hand is een illustratie opgenomen bij het gedicht *Terzinnen van de mei* van W.H. Nagel.

■ DRUKWERK

'Gevaarlijk drukwerk. Een vrije uitgeverij in oorlogstijd', Hans Renders. Uitgeverij De Bezige Bij, 255 blz, €34,50.